

Aknai Tamás: DiLemma
Képzőművészek a PTE Művészeti Karának Doktoriskolájában¹

Kérdezze a halakat akárki arról, hogy miként is határoznák meg a vizet. Nagy volna a tanácstalanság a vízi kommunákban. Művészetről művészt faggatni? A meghatározás kényszere, művelésének feltételei – ma ezt látjuk – szétterülnek életünk és dologi viszonyaink egyetemes térképén. Dilemmák a javából, melyek égi és földi terepasztalokon, a lélek legmélyén és a mindenségben egyformán tárgyalhatóvá váltak. A posztindusztriális és posztumán irányba forduló földi civilizáció(k) és azoknak a „tenyészetektől” (kultúrákat) képező rendszerében a meghatározás nehézségét a művészi tevékenység „vonatkozásainak” besűrűsödése éppúgy jelenti ma, mint a folyamatok differenciáltságát „leíró” fogalmaknak még az „érzés távlatában” készülődő, megszületés előtti állapota.

---

¹ Elhangzott a PTE MK Doktori Iskola év végi, DiLemma c. kiállításán 2015. május 15-én.

Milyen jó is volt hosszasan hinni abban, hogy a művészet az épülésre mindig kész személyiséget az éppen aktuális civilizációval folytatott érzékeny párbeszédben tökéletesíti. A rendszerező felismerések, a tapasztalat, lehetséges, hogy ellentmondanak ennek a hiedelemnek. Nem valószínű azonban, hogy – bár nincs hippokratészi típusú eskünk – erkölcsi szempontból egyetlen művész is elfogadja a leépülés jeleivel teli kényszeres tendenciákat, és ne kísérelne meg velük szemben érveket keresni, elhárító műveleteket folytatni. Alig hihető, hogy a csapdahelyzetek, a kiszolgáltatottság, tudatlanság, restség, lelki gyengeség, stb. állapotain mindedig átsegítő művészet pozícióit ne kívánna egy is világosan látni, érvényesíteni. Alig hihető, hogy a helyet, ami a magyar művészetnek itthon és máshol jutott, csak a saját piaci érvényesülésével és az éppen elfogadottnak tetsző fogások folyamatos visszhangosításával kívánja egyikük is megtartani. Alig hihető, hogy ne lenne köztudott: most már nem a hatalom szájze szerint kívánatos tevékenykedni, de az aggasztónak látszik, hogy a közönséges és tömeges piaci értékcserek rezgésszámát figyelve a „hosszú távú eligazításban” csak kevesen bizakodhatnak. Kérdés kérdés hátán, feltételezés és vélelmek gubancai. Más szóval, egy szóval: dilemmák.

Amikor kiderült, hogy filozófus kollégám, dr. Hrubí Attila lesz a kiállítás rendezője, azonnal írtam egy emailt neki: „Kedves Attila, le a kalappal! Két-három napja ismered a D(oktori) T(anács) szándékát (amelyhez azért hozzáteszem, nem feltétlenül fedi a DLA-tanfolyamra jelentkezők elképzeléseit, terveit), és máris izmos töprengéssel lepsz meg. Ennek most inkább jelképes értelmét ragadnám meg, azt, hogy ne múljon módszertani tisztázatlanságokon egy igényesnek tervezett közös reprezentáció, amelybe iszonyúan szerénytelen módon állandóan magamat is beleértem, holott sokszorosan mellékes a szerepem ebben az egészben. A „közös” jelző emlegetése nyomán villant fel bennem újra ez az érzés: valamennyire azonban még itt vagyok, a hozzászólással jelentem is ezt. Ez tehát nem egy tipikus mikro-kontextus. Mindenekelőtt azonban szeretnék megerősíteni szándékaidban. A címadás tartalmi és tipográfiai tágasságát szeretném nagy erővel

érzékelteni, helyeselni. Szerintem oda irányítja a szemet, agyat, képzeletet, ahol az érzelmek, a magabiztosság talapzata, az érvelések ellentmondás-mentessége, a megismerés és rendszeralkotás választásai valamely előzetes döntésből válnak levezethetővé. A DiLemma nagyszerű institúció ikonja. A rejtetten autobiografikus mozzanat a tipográfiai természetű mozdulattal végre egy olyan fogalomba ágyazódik, amely az intézményi-kronológiai összefüggést valamelyest súlytalanítja, és anélkül, hogy megszüntetné, az itt és általunk is babusgatott funkció megjelenítését végzi el. Most kikerülöm a műves érvelést, ami lényegében a Te dilemmáidat írja körül és csak arról fecsegek, hogy miért is tekintem sugallatosnak e szó-fogalom, DiLemma használatát éppen most. Mert számomra jelentkezik ebben valami metafizikai időszerűség, hogy minden kor mindig felvethető választáskényszereinek turbulenciáiban mégis éppen most fondorkodunk erről. A dilemmák olyan kérdések, amelyek többnyire túlmutatnak az egyedi nehézségek esetlegességein, tipikusan kezelhető feszültségeket tartalmaznak. A dilemmák nem mentesek az érdekektől sem. Megismerésük segítséget nyújthat a minták, példák, modellek rendszerezésében. Közelebb jönnek azonban a mi esetünkhöz, a képzőművészethez. Megvizsgálandó, hogy itt, most, és a DLA-képzéssel összefüggésben van-e valamilyen eligazító szerepe az érdekesen szedett szónak: DiLemma. (Miképpen az ifjú Dorffmaister Szigetváron, 1788-ban, amikor a durván is fényességes, színes földi ábrázolatokat a kupola közepét elfoglaló égi jelenetek koszorújával övezte.

„SoLIManI zrInIqVe fatIs sVbDlita” áll a kronosztikon az égre függesztett szemmel csüggendő Zrínyi Miklós lába alatt.² Csak egy gallyacskával kapargatom végig a legfelső jelenségkörét mindannak, amit a kollégák kínálnak. Skrupulusok nélkül állapíthatom meg: itt minden (művészeti) megoldás annak következtében jöhet létre, hogy a dilemma lényege szerint a művészmesterség fajlagos konvencióihoz valamelyest tapadva érveket, információkat dobunk fel (érv és információ tartalma alaposan kibontandó) a meglévő személyes és tárgyi adottságokkal, társadalmi színezetű esélyekkel szemben is. Választunk, mert kell, és leginkább úgy, hogy nem elégségesek az érvek és ellentmondóak az információk.

---

² Szolimán és Zrínyi halálával került idegen uralom alá Szigetvár.

Röviden végigszaladnék itt mindazon, ami egy kiállítás által tematizálhatja a főcím delikát részleteit. Mert a mi esetünkben bizony bősséggel beszélhetünk szakmai alapú dilemmákról (kompetenciahatárok, mediális hatáslehetőségek, nyelverteretés szabadsága, játék, stb.), személyes alapú dilemmákról (identitás problémák, etikai kérdések, másolás, lopás, témaátvétel, variáció, de/mitizálás, stb.), közösségi alapú dilemmákról (modellek, minták, manipuláció, alkalmazkodás, deviancia, családi és más csoportviszonyok, stb.). Szólhatunk környezeti alapú dilemmákról (természeti és társadalmi esélyek, egyenlőtlenségek), társadalmi alapú dilemmákról (moralitás, befolyás, hatalmi kérdések, sikerfajták, érvényesülés, érdem, érdemtelenség), politikai alapú dilemmákról (ellenzékiesség, szabadság, egyenlőség, szegénység, javak elosztása, stb.), kulturális alapú dilemmákról (transz-, és multikulturáció, nemzeti kultúra, szokások, viselkedések, az identitás belső értékei, stb., stb.) Csupa reprezentálható mozzanat és látok is markáns műcsoportokat. De most nem fecsegek tovább. Jön a vasárnap...” – állt a levélben.

Mi juttatja mindezt az eszünkbe? Nemcsak az iménti okoskodás pontatlanul lebegő, mondjuk így: költői homálya. Az együgyű és egzakt jelentést sugárzó betűszó is, amit magunkra nézve minduntalanul használunk: DLA. A Szabad Művészetek Doktora. És a művek sokasága, amelyek olykor elragadó személyességgel vagy vitriolos támadókedvvel, a természettudományos érvelés logikájával és személytelenségre törő *impassibilité*vel, esetleg és éppenséggel mindezek ellentétével áll elő.

Amikor Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580) ránk hagyta 544-ben befejezett művét *Az egyházi és világi tudományok rendszeréről*, annak második könyvében, a *De artibus ac disciplinis liberalium litterarum* címűben tehát a hét szabad művészetet

tárgyalta. Közöttük kellene felismernünk a magunk céljának, eszközeinek, gyakorlatának a körvonalait. Mai értelemben véve: a művészeteket a mindent tudásban.

A három *scientiae sermonicalesben* (grammatika, dialektika, retorika) és a négy *scientiae realesben* (aritmetika, geometria, zene és asztronómia). Cassiodorus még *scientiaként*, vagyis reális tudományként jelöli a zenét is. Megnevetet és tűnődésre készítet. Felületes, kezdetleges és hamis, miközben lényegét láttató, ambícióinkat leképző, módszereinket megtámogató rendszeralkotás.

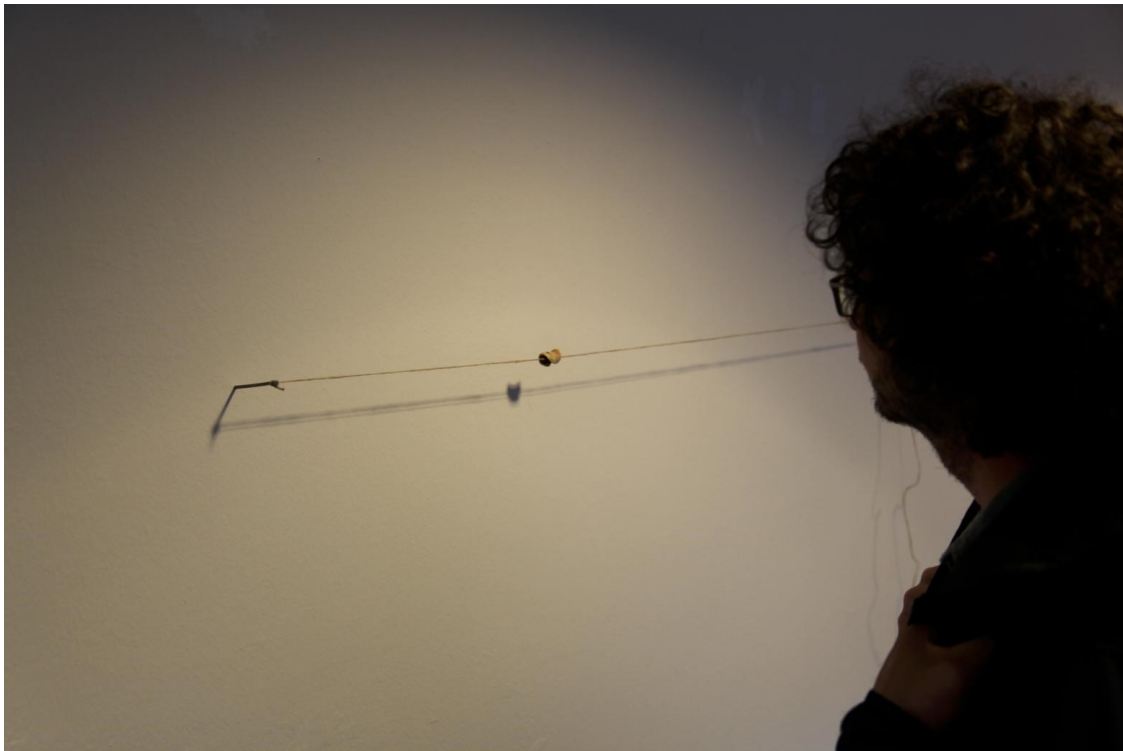
Az is csupán egy kérdés, hogy fedi, vagy nem fedi, elfogadtatja, vagy nem a klasszikus névadás, fogalomhasználat (DLA) a kreatív, lényegében a kutatással analóg felfedező munkát. De még komolyabb választás, dilemma-alkatú, hogy a hagyomány történeti tartalmát illetően forradalmasító és homályt oszlató álláspontot követünk-e, vagy mindezt sutba hajítva a szigorúan személyes indulatok, motoros késztetések keresztüzében érleljük műveinket. Úgy rombolunk-e, hogy közben az építés esélyét teremtjük meg, vagy úgy építünk-e, hogy abból mindjárt a rombolás kényszere is kisarjad? Vagy éljünk egy még sűrűbb képlettel: építkezéseink nem egyazon lényegűek-e rombolásainkkal, és fordítva? A krisztusi-nietzschei Csontváry féle utat járjuk, vagy az arisztotelészi Apollinaire-ét, Amundsenét, Mondrianét? Zhuang Huiét vagy Sir Anish Kapoorét?

Dilemma-e, hogy a DLA-ban egy kiürült és hamiskás tartalmú intézmény, vagy egy új jelentésekkel és funkciókkal feltöltődő és élő együttműködési forma fog itteni tevékenységünkkel meghonosodni? Választás kérdése az is, hogy az irányítás, a vezetettség létállapotát igaznak fogadjuk-e el? Hogy nem helyesebb-e mellérendeléses kapcsolatokról beszélni, amikor a munka tényleges természetét hozzuk szóba? Nem kölcsönös együttműködésről van-e szó inkább, mint hierarchiáról? Vagy munkamegosztás-jelző műszavakról? Lehetséges művészi munkát végezni vezetve levés közben? Témavezető, mester? Tanítvány? Ki tanít kicsodát? Dilemma, dilemma...

A kiállítás húsz fiatal, és merőben más-más okok miatt figyelemre méltó magyar művész

tevékenységének áttekintésén keresztül ad bizonyos benyomást a XXI. század első másfél évtizedére jellemző vizuális művészeti folyamatokról. A tíz, e helyt számba vehető témavezető mester is megmutatja munkáit. Hisszük, hogy mindaz, amit közvetítenek, egyszerre szól életünk belső szellemi és szakmai viszonyairól, de ezektől függetlenül tanulságos, és nemzetközi tendenciákkal is összemérhető. Miközben létezik a magyarok értékközössége is, megjelenítik a kiállító mesterek tehát a magyar kultúra és műveltség hazai fordulatait, karakterjegyeit és esztétikai tartalmát. Az egymás mellett feltáruló alkotói arcélekben a jelen élményét formáló ismeretkörök, tematikák és technológiák leginkább aktív kötegeit tehetjük itt együtt – de egymástól jól elkülöníthetően és nemzedéki metszetben is – láthatóvá.

A képzőművészet „menettulajdonságait” vizsgálók azonban éppúgy csak korlátozottan vannak birtokában a „legújabb modellek” megítélését, minősítését lehetővé tévő analitikai eszközöknek, mérőműszereknek, mint az esztéták, történészek, akik az „új művészet” legújabb teljesítményeivel, modelljeivel kerülnek szembe. Az eljárás tehát valamelyest a vizsgáló vizsgálata és egy kollektív kötelezettség valóra váltása. Az értékelések új érzéki-fogalmi kereteinek létrehozása a folyamatosan változó valóságban. E kötelezettségnek része annak a felmérése is, hogy mindazok, akik ítéletet mondanak a művészet jelenkori teljesítményeiről, rendelkeznek-e a szóban forgó jelenségcsoport megértésének, felfogásának képességével, a társadalmi és történeti mozgásokat felismerni segítő intuícióval. Avval a valamelyest bizonytalan képességgel, hogy a művészetek hatását a közösségekben megfigyeljék, a mindenkori valósággal fennálló kapcsolat minőségét mérleljék. Dilemma, dilemmák sora.

A kiállítás egésze számomra egy mai Arcimboldo-effektusban összegezhető. Ebben azonban nem motívumok, formai lelemények új jelentéskombinációkat kialakító

vegyülése, hanem az autonóm kreatív megnyilvánulások teljes és befejezett művekben mutatkozó ereje kapcsolódik össze. Maguk is egy nagy formát alkotva, amely a kiállítás ténye. Amelynek az esete most fennáll. Egy méretes, valamiféle emberszabásúhoz közelítő arcmás. Van homloka és szeme. Agya és érzékei között kapcsolat. Sejtjük epidermiszének színezékei mögött alátámasztásait és áthidalásait. A kozmikus génebérszet és protetika apró pótlásai sem hiányzanak ebből az ábrázatból, és amikor megszólal, kásás mutató koloratúr elegyedik polifonikus generálbasszussal. Indulatait kifejező fintorai is vannak.

Portré a javából. Formájának megalkotásában mindannyian részt vettünk. Valóban itt vannak a magyar művészet lírai énkifejezésének lendületét, valamint személyiségazonosító és kolorit hagyományait újraértékelő festők. Látomásos és drámai kifejeletkekhez érkező ikonográfiai lelemények mesterei. A szoftveres művesség tömegkommunikációban is hatékony alkalmazói. Mellettük a „nagy technológiákkal”, az iparral együttműködő művészek bámulatos indítványai, keramikusok, a beton- és üvegművész. A cserép és a kristály a szilikátokkal érintkező művészeti „szakmák” fiatal reprezentánsai, nemzetközi díjakkal övezve érzékeltetik, hogy a magyar plasztikai művészet érett integrációt képezett a kutatás és fejlesztés közegében létrejött technológiai és anyagkísérleti eredményekkel és az esztétikai-morális programok mentén működésbe hozott kreativitással. A pókfonal említése a természetes aggregátumok megfigyeléséből kiinduló, majd észleléseinek rendszerszerűségét, etológiai és ösztönös – funkcionális kreativitását számszerűsítő alkotói gyakorlatot idézi meg. Munkákat látunk, melyek „háttérben” a lézer (miért?) hullámai (miért?), a muslincák testének árnyéka (miért?), és az azok körüli fényelhajlás (miért?) befolyásolják egymást, mint pixeljelenségek? Végül is felismerjük: igen nehéz bevezetni úgy egy fénynyalábot a pók szövetek közé, hogy az ne érintkezzen a pókselyemmel (mert abban, ott könnyen szétszóródik a fény). Olyan művészi kutatási területet ez is, amelyben visszatükröződik az 1987-es kasseli Dokumenta vezérelve. *Művészet a vizsgálópadon (Kunst auf dem*

Prüfstand). Hiszen a kulturális normák és formák, a formátumok, átvételi technikák és jogok időről időre – mint valamely folyamatos működésben elhasználandó gépezet – szavatossági felülvizsgálatban kell, hogy részesüljenek. A művész feladata ez is. Vagy nem?

Bebizonyosodott, hogy a művészet rendszeralkotó és korszaknyitó kapacitásai korlátozottak, változásokat javasoló megnyilatkozásaival társadalmi méretű visszhangot kelteni képtelenség, ha kapcsolatát tartósan megszakítja a társadalom más érdekszféráival, alrendszerével. A DLA közegét ma nem a revolúció szelleme járja át, szervezeti és szakmai közegében nem lehet szó forradalmi helyzetről. Az csak akkor következhet be, amikor az eligazításokat már nem lehet a régi módon érvényesíteni, az eligazítandónak tekintettek pedig már nem akarják a megszokott gyakorlat szerint elfogadni az eligazításokat. Erről nincs szó. De ettől még igaz, hogy az alkotónak többnyire maga megválasztotta részfeladatok jutnak. Mert ez a szabadsága. A rendszerben lévők gondosan ügyelnek arra, hogy ez meglegyen. A részfeladatok megoldása során azonban különböző értékszintek válnak ki, és itt is jól látható, nincs munka, vállalkozás, kezdemény, utalás, amely ne lenne képes érzékeltetni, hogy a korszak (mint műalkotás) ne terpeszkedne horizontot betöltő mozgékony fenségével az egyes kezdeményezések háttereként. Sugározva magából a szellemi és gazdasági teljesség, társadalmi bonyolultság és örökletes emberi tulajdonságok megannyi, közvetetten meghatározó energiafonalát. Vagy nem.